

JUAN ALFREDO OBARRIO MORENO, *UN ESTUDIO SOBRE LA ANTIGÜEDAD: LA APOLOGÍA DE SÓCRATES*, MADRID, DYKINSON, 2018, 211 P.

La condemna a mort de Sòcrates l'any 399 aC és un fet cabdal en la història del pensament grec perquè va obligar moltes generacions posteriors a reflexionar sobre el conflicte que es planteja entre la llibertat individual per a expressar i difondre el propi pensament i el desig que tenen els governants de mantenir la cohesió de la comunitat política al voltant d'uns valors culturals tradicionals compartits. Sòcrates és el paradigma del màrtir laic que mor per defensar públicament les seves pròpies idees, però que —paradoxalment— accepta també la condemna a mort que li imposen els seus conciutadans perquè considera que la pràctica de la virtut no li permet oposar-se a les decisions adoptades per les institucions cíviques. Sòcrates es considera injustament sentenciat a mort, però accepta la condemna perquè, si no ho fes i escollís l'exili, deixaria d'actuar de manera virtuosa i s'estaria traint a si mateix.

El llibre del professor Obarrio ens guia en una nova lectura de l'*Apologia de Sòcrates* de Plató que ens mena a reflexionar sobre el dret —i el deure— dels ciutadans d'una societat lliure a cercar la veritat i a viure virtuosament, fins i tot quan això implica incomodar la majoria dels conciutadans. Sòcrates va morir per haver fet ús de la seva llibertat individual en la recerca de la veritat, però es beu la cicuta perquè reconeix, virtuosament, el dret del conjunt de la societat a decidir què és el que convé a la col·lectivitat, encara que la decisió sigui errada. La mort de Sòcrates és una defensa paradoxal, per una banda, del valor de l'individu com a ésser racional i lliure que cerca la veritat i, per l'altra, de les institucions polítiques de la *polis* com a ordre social que tot ciutadà virtuós ha de respectar. No es tracta de respecte per la democràcia, Sòcrates no n'era cap entusiasta. La virtut socràtica consistia a respectar les institucions cíviques pel seu paper essencial en l'ordre del món, possiblement amb un rerefons religiós.

El professor Obarrio és catedràtic de dret romà a la Universitat de València i és conegut en els cercles romanístics i d'història del dret principalment per les seves nombroses —i innovadores— aportacions a l'estudi del *ius commune*, camp en el qual és indiscutiblement un dels principals referents actuals. La seva lectura de l'apologia platònica de Sòcrates no és, per tant, la d'un historiador de la filosofia, ni tan sols la d'un filòsof professional, sinó la d'un jurista erudit, la d'un expert en el dret de l'antiguitat que, gràcies a la seva extensa cultura, pot fer-nos veure el text amb un enfocament totalment nou. No es trobarà en el llibre del professor Obarrio un estudi filològic ni una anàlisi purament històrica. L'objectiu del llibre és proporcionar als lectors una reflexió sobre els problemes universals que plantegen el judici i la condemna de Sòcrates, i comminar-los a pensar com poden traslladar-se les reflexions dels filòsofs antics a les decisions vitals que hem de prendre les persones a qui ens ha tocat viure en el segle XXI.

El llibre s'estructura formalment com un comentari de les tres parts de l'*Apologia* de Plató: la primera està dedicada a la defensa de Sòcrates, la segona s'ocupa del veredict del jurat i la tercera tracta de la sentència imposada. L'autor hi inclou també un epíleg en què estudia les referències al judici de Sòcrates en el *Critó* i tracta el problema de si hi ha un dret dels ciutadans a desobeir les lleis injustes. La lectura del llibre no requereix haver estudiat prèviament l'*Apologia* platònica, però és molt recomanable estar-hi familiaritzat per a copsar els matisos dels comentaris.

La conclusió essencial del llibre del professor Obarrio es condensa en la coneguda anècdota (que l'autor refereix en la pàgina 174) que explica que, quan es va preguntar a Sòcrates quina condemna consideraria justa, ell va respondre, de manera provocadora però alhora sincera, que s'hauria d'ordenar que ell fos mantingut a càrrec del pressupost públic al pritaneu, la seu del govern. La resposta de Sòcrates va ser interpretada com una burla i va reblar el clau de la seva condemna a morir. Sòcrates es manté fidel a ell mateix i accepta les conseqüències nefastes que es derivaran de la seva coherència. Amb la seva actitud, Sòcrates deixa palesa l'essència de les societats lliures: cal que tots els ciutadans contribueixin al bé comú amb els seus principis fermes, que s'han de defensar fins a la pròpia mort, però en cap cas pot ser virtuós imposar els propis valors al conjunt de la polis, per més encertats que siguin, ni oposar-se a les seves institucions. A diferència dels sofistes, Sòcrates defensa que els ciutadans han de mantenir-se fidels a la veritat descoberta amb la reflexió filosòfica individual. Però en contrast amb el que faria un visionari o un fanàtic, Sòcrates no creu que ningú tingui dret a imposar la veritat a qui no la vol acceptar, ni tampoc a defugir les conseqüències del propi comportament, si les institucions cíviques el reproven.

La reflexió de Sòcrates resulta especialment important en els nostres temps, en què conviuen dues tendències polítiques i filosòfiques extremes: per una banda, el pensament feble postmodern, que ha renunciat al mateix concepte de *veritat*, i, per l'altra, els fanatismes ideològics més radicals, que volen imposar a tothom, si cal amb la màxima violència, la seva visió de la vida i del món. Obarrio ens recorda que Sòcrates va ser capaç de navegar entre aquestes dues posicions (que també eren presents en el pensament grec dels segles v-iv aC) proposant com a única alternativa autènticament humana l'ideal del filòsof que cerca la veritat de manera sincera i que defensa amb fermesa i bons arguments les pròpies conviccions, però es nega a imposar-les a la resta de la polis i accepta virtuosament la pròpia condemna a mort, si no és capaç de convèncer les autoritats de la ciutat. No és important si aquesta manca de convenciment prové de la poca capacitat de persuasió del filòsof o de la manca de receptivitat de l'auditori. En qualsevol dels casos, el filòsof té el deure moral de sotmetre's a la decisió injusta de les institucions, i és igual d'il·legítim retractar-se que resistir-se. El filòsof testimoni (màrtir) que realment està convençut d'estar defensant la veritat i la justícia, converteix la pròpia mort injusta acceptada lliurement en l'argument principal del seu discurs a favor de la vida virtuosa. I fins i tot si la pretesa veritat per la qual mor estigués realment errada, l'acte de morir en coherència amb els propis principis

seria un acte virtuós en si mateix que prepararia el camí perquè filòsofs futurs poguessin pensar lliurement i assolir la veritat.

El plantejament del llibre que acaba de publicar el professor Obarrio em va fer recordar una lectura de la meua joventut a Alemanya que em va marcar profundament: el clàssic de Romano Guardini *La mort de Sòcrates*,⁷ publicat just després de la Segona Guerra Mundial. El llibre de Guardini té molts elements en comú amb el treball del catedràtic de la Universitat de València. El professor Guardini tampoc no era un historiador de la filosofia antiga, sinó un filòsof i un teòleg interessat a posar en valor el que les reflexions de Plató podien aportar al món europeu de la postguerra. En aquest sentit, Romano Guardini també fa una lectura particular de la filosofia grega. Igual que el professor Obarrio, Guardini planteja una anàlisi textual que, en lloc de centrar-se només a descobrir asèpticament el sentit històric del judici de Sòcrates en el seu context cultural, universalitza l'anècdota i la converteix en la base d'una reflexió filosòfica actual. Evidentment, l'obra de Guardini i la d'Obarrio són molt diferents, tant per l'època en què es van escriure com pels diferents interessos que guien el filòsof teòleg i el jurista. Guardini se centra en l'actitud de Sòcrates davant la mort i Obarrio, en els arguments jurídics de la seva defensa i de la condemna. Però ambdós enfocaments són una mostra del que podríem anomenar un corrent neo-humanista que busca utilitzar els clàssics com a punt de partida per a les reflexions sobre el present. Jo crec que és molt important que hi hagi llibres adscrits a aquesta manera de fer en un moment com l'actual, en què les humanitats estan patint una de les crisis més importants de la seva història en les societats occidentals, ja que en els estudis de secundària i a la universitat es veuen desplaçades a una posició marginal en favor de disciplines aparentment més pràctiques en què la formació de l'individu com a persona culta, reflexiva i conscient de la seva posició en la història de la humanitat se substitueix per la d'un home o una dona bidimensional, només productor o productora en el temps de feina i consumidor o consumidora en els moments de lleure. Esperem que, més tard o més d'hora, Europa es retrobi amb els seus clàssics. Mentrestant, llibres com el del professor Obarrio mantenen viva la flama.

Maurici Pérez Simeón

---

7. El títol complet de l'obra de Romano Guardini és *Der Tod des Sokrates. Eine Interpretation der platonischen Schriften Euthyphron, Apologie, Kriton und Phaidon*, Godesberg, Helmut Küpper, 1947. S'ha reeditat diverses vegades en alemany (vuit, que jo conegui) i ha estat traduïda diverses vegades al castellà i a altres idiomes.